

De tien geboden

De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen heeft haar 175-jarige bestaan gevierd met een symposium over het thema *Wetenschap ten goede en ten kwade* 1). Een groot aantal wetenschapsbeoefenaren, afkomstig uit zeer verschillende disciplines, was ter gelegenheid daarvan naar Utrecht getogen om zich te buigen over de vraag wat de verantwoordelijkheden van de wetenschappelijke onderzoeker zijn met betrekking tot de resultaten van zijn onderzoek. Veel economen telde het gezelschap niet, voor zover ik kon waarnemen, en ook onder de sprekers bevond zich geen econoom. Niettemin geldt zeker ook voor de economische wetenschap, dat de wetenschappelijke inzichten op zeer verschillende wijzen — ten goede en ten kwade — kunnen worden aangewend. Bovendien kunnen de economische theorieën verstrekkende gevolgen hebben. Zoals J. M. Keynes al zei: de denkbeelden van economen, of ze nu juist zijn of niet, „... are more powerful than is commonly understood. Indeed the world is ruled by little else”.

Als economische theorieën inderdaad een belangrijke rol spelen bij de inrichting van de samenleving, stelt dat hoge eisen aan deze theorieën en aan degenen die ze ontwerpen. Een onjuiste theorie, of misschien een juiste theorie die verkeerd wordt toegepast, kan aan de samenleving niet alleen grote materiële schade, maar ook veel menselijk leed berokkenen. Daarom heb ik geprobeerd enkele uitgangspunten te formuleren waaraan de beoefenaars van de economische wetenschap zich zouden moeten houden, om het risico van „wetenschap ten kwade” zo klein mogelijk te houden. Ik noem het de „tien geboden”, maar geef onmiddellijk toe dat het er ook negen of elf hadden kunnen zijn.

1. *Gij zult niet in het wilde weg ongetoetste theorieën voor waar verkondigen.* Dit geldt natuurlijk voor elke wetenschapsbeoefenaar, maar voor de maatschappijwetenschapper, i.c. de econoom, in het bijzonder. Voor men het weet, maakt de publieke opinie zich van zo'n ongefundeerde theorie meester, vooral als deze goed in het maatschappelijke straatje te pas komt. Hoe lang hebben de theorieën van Lombroso, dat misdadigers herkenbaar zouden zijn aan hun houding en gezichtsuitdrukking (de z.g. Lombroso-typen), geen stand gehouden in de publieke opinie, terwijl zij wetenschappelijk gezien al lang waren achterhaald. De maatschappijwetenschapper heeft dus een bijzondere verantwoordelijkheid om de verleiding van het lanceren van onrijpe theorieën te weerstaan. Een verleiding die bijzonder groot is, want „de theorie is nu eenmaal de fraaie voorgevel van de wetenschappen; empirische verificatie is bloed, zweet en tranen in de achtertuin” 2).

2. *Gij zult niet trachten politieke doelstellingen aan de man te brengen met wetenschappelijke argumenten.* Dit gevaar ligt in de economische wetenschap voortdurend op de loer, want de aanbevelingen die economische adviseurs op basis van hun inzicht in economische samenhangen doen, raken in de meeste gevallen direct aan maatschappelijke belangen. Het vereist een buitengewone afstandelijkheid en onpartijdigheid om zich dan volkomen onafhankelijk op te stellen en ook de eigen voorkeuren en belangen niet te laten meewegen. Vooral in de economie lijkt het ideaal van de waarde vrije wetenschap moeilijk bereikbaar 3), maar het dient wel de standaard voor de oprechte wetenschapper te zijn.

3. *Gij zult niet toedeneren naar vooropgezette conclusies.* Dit gebod hangt nauw met het vorige samen. Het is al meer dan vijftig jaar geleden dat Benda zijn felle aanklacht schreef tegen „het verraad van de intellectuelen” 4), die aan belangenbehartigers in het algemeen en aan de bureaucratie in het bijzonder wetenschappelijke argumenten-op-maat leveren waarmee deze hun gelijk kunnen „bewijzen”. Benda's aanklacht heeft ook hedentendage nog niets van haar actualiteit verloren. Voor wie oplet, liggen de voorbeelden van selectieve presentatie van „wetenschappelijke” onderzoeksresultaten om het beleid te ondersteunen en legitimeren, voor het oprapen.

4. *Neemt de grenzen en beperkingen van uw theorieën in acht.* Het is in de economie gebruikelijk om aan de hand van analogieën te redeneren. Dit kan echter gemakkelijk tot verkeerde conclusies leiden. Wat voor de ene markt geldt, hoeft voor de andere niet op te gaan. De economische politiek die

voor het ene land heilzaam is gebleken, hoeft dit voor het andere niet te zijn. Wat in de jaren dertig gold, is nu misschien niet meer van toepassing. Om te voorkomen dat dergelijke foutieve conclusies worden getrokken, zou de wetenschapsbeoefenaar moeten aangeven binnen welke „sociale ruimte” zijn theorie is gedefinieerd, d.w.z. wat de grenzen en beperkingen van zijn theorie zijn en onder welke voorwaarden zij van toepassing is 5).

5. *Openbaart uw bronnen en uw argumenten.* De enige manier waarop wetenschappelijke uitspraken een zekere status kunnen verkrijgen, is wanneer zij door vakgenoten kunnen worden geverifieerd, c.q. gefalsificeerd. Daarom dienen de bronnen en gedachtenconstructies te allen tijde toegankelijk te zijn. Als het CPB met behulp van het Freia-model economisch-politieke varianten doorrekent zonder dat het model of de gebruikte data openbaar zijn, kan aan deze uitkomsten geen wetenschappelijk gezag worden toegekend.

6. *Vermijdt onnodige complicaties.* Men neemt soms waar, dat economische theorieën in artikelen en andere publikaties worden opgesierd met een uitgebreid apparaat aan voetnoten, citaten, formules e.d., die slechts dienen ter verhoging van de wetenschappelijke status, maar niet van het wetenschappelijke gehalte van het betoog. Dit gebruik ware te vermijden.

7. *Laat u niet laatdunkend over andere theorieën uit, bestrijdt ze slechts met argumenten.* Te veel treft men in de economische discussie argumenten aan in de trant van: „het is toch duidelijk dat...”, „dit is toch achterhaald!”, „zelfs een leek moet kunnen inzien dat...” e.d. Dit heeft met wetenschappelijke argumentatie weinig te maken. Als de onjuistheid van andere theorieën zo voor de hand ligt, moet het een kleine moeite zijn om aan te geven waarom dat het geval is.

8. *Stelt u open voor kritiek.* Kritiek scherpt het vernuft. De kritische discussie is de weg waarlangs de wetenschap vooruitgang boekt. Het verketteren van de tegenstander is slechts een geciviliseerde versie van Galilei naar de folterbank zenden. De geschiedenis heeft de ineffectiviteit van die methode bewezen. De wetenschapper zal zich ontvankelijk voor kritiek moeten opstellen en zich bewust moeten zijn van de beperkte houdbaarheid van zijn kennis. Immers: „Knowledge keeps no longer than fish” 6).

9. *Weest bescheiden.* De grootste geleerde is hij die weet hoeveel hij niet weet. De maatschappelijke werkelijkheid is te complex voor simpele theorieën en het economische aspect is meestal maar één kant van de medaille, vooral als het gaat om de oplossing van De Grote Problemen. Daarom is het goed zijn wetenschappelijke pretenties niet te hoog te stellen en meer te werken in de overtuiging van F. H. Knight: „There are no 'answers', but some answers are better than other answers” 7).

10. *Weest dienstbaar.* Dienstbaarheid is de primaire norm voor de wetenschapsbeoefenaar, aldus Max Weber in zijn *Wissenschaft als Beruf* 8). Wij weten dat de werkelijkheid dikwijls anders is. Meer zoals Erasmus haar beschrijft in hoofdstuk XXVIII van zijn *Lof der zotheid*: „Kunsten en wetenschappen vinden hun oorsprong in ijdele roemzucht” 9). Die kunt u in uw zak steken.

L. van der Geest

1) *Wetenschap ten goede en ten kwade*, symposium ter gelegenheid van het 175-jarige bestaan van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Utrecht, 9 december 1983.

2) Prof. dr. W. J. M. Levelt, Geesteswetenschappelijke theorie als kompas voor de gangbare mening, voordracht op het symposium *Wetenschap ten goede en ten kwade*.

3) Zie ook H. W. de Jong, Economische dialectiek, *ESB*, 29 juni 1983.

4) J. Benda, *La trahison des clercs*, Bernard Grasset, Parijs, 1927.

5) Zie ook J. J. Klant, *Spelregels voor economen*, Stenfert Kroese, Leiden, 1972, hfst. 5.

6) Aldus Sir Eric Ashby, geciteerd door R. J. in 't Veld, Beleid naar beste weten, voordracht op het symposium *Wetenschap ten goede en ten kwade*.

7) F. H. Knight, Economic objectives in a changing world, in: A. Smithies, J. J. Spengler, S. H. Knight e.a., *Economics and public policy*, Brookings Institution, Washington D.C., 1955 blz. 52.

8) Max Weber, *Wissenschaft als Beruf*, Duncker & Humblot, Berlijn, 1967.

9) Desiderius Erasmus, *De lof der zotheid*, Wereldbibliotheek, Amsterdam, 1909.